

TUOMAS AITONURMI

Osattomuuden musta sointi

Marja Kyllönen, *Vainajaiset*. Teos, Helsinki 2022. 350 s.

Marja Kyllösen kolmas romaani *Vainajaiset* käsittelee pettymystä, osattomuutta ja perheen perustamisen vaikeutta. Hänen edellisen teoksensa julkaisusta ehti kulua yli 20 vuotta. Romaanin keskiössä on pariskunta, Inari ja Rauno, joiden elämäntarinaa seurataan vuosikymmenten läpi.

Vainajaisten kielen kanssa pitää viettää aikaa, tunnustella rytmiä ja äänteiden moninaisuutta. Kyllösen luottaa lauseissaan alkusointuihin: "[...] kalat kulkevat kupeillaan sata suomua kuin luometonta silmää ja laulu luisilla suillaan [...]" (12). Poikkeuksellisen laaja, mennyttä maailmaa kaiuttava sanavarasto luo ajattomuuden tunnun, ja rytmi on kuin loitsussa. Kieli pakottaa olemaan läsnä, seuraamaan intensiivisesti, mitä tapahtuu, ja pysymään mukana merkityksen äärellä.

Teoksen kielellinen maailma on harvinaisen yhtenäiseksi punottu ja soinniltaan tarkaksi viritetty. Monissa kohdissa kuulen sen laulun. Kieli soi henkilönnimissäkin, kun nuoresta Inarista tulee vuosien kuluessa Laimi, mikä ilmentää hänen muutostaan: "Laimi huoahiti. Kovin köykäinen oli hänen nuoruutensa paino nyt: vain virttynyt ritva niskassa ja tummuneet hiusten hipenet. Katinkultaa oli hänen hiustensa päivänpaiste ollut ja kihlatkin romurautaa [...]" (132)

Kyllösen ilmaisussa proosa on todella lähellä runoa. Tapahtumat kuitenkin etenevät teoksen maailmassa; niillä on suunta. Henkilöillä on pyrkimyksiä, toiveita ja haluja.

Maaseudun elämänmeno, henkilöiden halut ja musta voima

Varsinkin tarinan alussa päähenkilöiden halut kohtaavat konser-

vatiivisen maailman. Koska vanha emäntä on jäänyt pahnanhajille ja tupa alkanut muistuttaa pilttuuta, nuoren miehen, Raunon, pitää lähteä kosioretkelle. Naimakaupat ovat käytännön asia, jossa sukujen omaisuus yhdistetään: "[...] rakkaus oli piikojen pahe, laiskuutta ja äpäriä kylvävä mierolainen." (28) Rauno ja mieltiety Inari eivät saa toisiaan helposti, vaan heidän pitää odottaa vuosia. Näyttää rakentuvan suuren rakkaustarinan pohja, mutta kun yhteiselämä pääsee lopulta alkamaan, odotukset osoittautuvatkin joksikin aivan muuksi. Pariskunta joutuu kohtaamaan paljon pettymyksiä, eikä kestäviä onnen hetkiä suoda kummallekaan.

Tekstin poljentoa kulkeutuu lihavoidulla kirjasimella uhkaava, sysipimeä sävy, jossa kaikuu jokin paha. Lukija haluaa tietää, mistä pimeä kumpuaa. Kyseessä on sielu, joka ei tullut eläväksi ruumiiksi, mutta ei osaa luovuttaa: "enkä minä lakkaa etsimästä tietä elämään, jonka menetin" (63). Se vaikuttaa

henkilöiden elämään ja kiskoo heitä yhteen toiselta olemisen tasolta kantautuvalla voimallaan. Tämän "sielunkaisen" minämuotoinen kerronta on kauttaaltaan karua ja karmivaa: "[...] ketjut ja kaleerit romisevat, kirku roikaa huulilta siikäänä kuin veri ja kenttä lainehtii kauhusta kun ne räpisköivät elossa [...]" (320) Kirjan loppupuolella lihavoidut tekstikohdat alkavat hieman uuvuttaa ja saavat lukemaan nopeammin, kun toismaailmallinen ryöppy jatkuu välillä pari sivua putkeen.

Maaseutu elää kirjassa rehevän ja monitasoisena. Vaikka kieli kiinnittää miljöön kauan sitten menneeseen aikaan, meno ei ole stereotyyppistä. Ei näy rehvakkaita renkejä juoksemassa kikattavien piikojen perässä tai pilvenhattaroiden lipumista sinisellä taivaalla, vaan mystiset voimat, kuohuvat tahdot ja perinteistä irti pyristely juurtuvat kerrontaan tiheänä ryteikkönä. Ankaran patriarkaalisen kulttuurin tiukka ote näkyy nuoren Inarin kohtelussa – hän on palkaton piika omassa kodissaan: "hoiti lehmät ja lapset, leipoi letikot ja tillikat vinttiöitten korville, veti auraa isänsä edessä ja laputti siskonsa asioilla [...]" (49) Teoksen alku sijoittuu 50- ja 60-luvuille, jolloin suomalainen maaseutu eli vielä väestöltään runsaana ja kulttuurisesti voimakkaana. Myöhemmin mukaan tulee kulutuskulttuuri: luetaan *Jallu*-lehteä ja käydään kampaajalla. Kampamokohtaus pitää sisällään hersyvää dialogia ja saa miettimään, että Kyllösen voisi kirjoittaa lisääkin dialogipohjaisia kohtauksia; niin mainosti kylän naisten sanailu etenee ja muodostaa jännitteitä – repliikit sivalsivat. Lukija pysyy romaanin ajankulussa mukana lukujen väliin sijoitettujen fiktiivisten lehti uutisten, mielipidekirjoitusten ja mainosten avulla.

”Kielellisesti kokeileva kerronta yhdistyy traagiseen, kauhistuttavaan ja psykologisesti syvään tarinaan.”

Ruman luonnon poetiikka

Teoksessa ilmenevä rumuuden poetiikka kuuluu kovien konsonanttien hallitsemassa kielessä: “[...] ränkyä ja räkättä verimustalla suulla ja ahmia väkeviä, jätkiä ja sätkiä [...]” (208) Toisaalta kieli hivelee välillä esteettisen melankolisella tavalla: ”Aurinko oli kiiras kuin kipu, sokea aukko avaruuden selällä.” (76) Joskus räväkästä ja terävänkulmikkaasta sanomisen tavasta nousee humoristisiakin sävyjä esiin – vaikka nekin kietoutuvat yleensä kipeään ja surulliseen: “[...] lypsämätön maito happani osattomissa utareissa, kun muurikit mankuivat kilvan sonnin suosiota.” (18)

Vainajaiset sanoittaa monia vaikeita asioita, joita ei tavanomaisessa elämässä ehkä edes saisi sanoa ääneen. Synnytyskohtauksen kielikuvat ja synnyttäjän mielessä pyörivät asiat ovat jotain, mitä en ole ennen juuri lukenut. Luonto tunkeutuu mukaan, ja se on usein rumaa. ”Hänen ikennensä tirskuivat puolukan hapanta heraa ja hän puri huuliaan, ettei olisi parkunut karhua paikalle, sillä se haistoi kauas inehmon imelän veren ja kiimaisen lihan, lapsen kuin hiukopalan.” (222)

Karusta, uhkaavasta ja jopa inhottavasta luontokuvauksesta tulee mieleen Riikka Kaihovaaran esseekoelmassaan *Villi ihminen ja muita luontokappaleita* (Atena, Jyväskylä 2019) esittämä ruman luonnon puolustus. Tällaista ajattelua vasten kuvaus tuntuu rehelliseltä – erityisesti romaanin raadollisessa ja kivuliaassa maailmankuvassa. Rohkeaa on myös kuvaus äidin valjuista tunteista vastasyntyntä kohtaan: “[...] mutta ei

hänestä tuntunut kuin olisi vaalinut rinnallaan kalleinta lahjaa ja armoa, vaan hukkaa ja hävitystä, ihmisen poikaa kuin kadotusta.” (227)

Äitiyteen liittyvistä vaikeuksista on kirjoitettu viime aikoina eri näkökulmista, kuten Helmi Kekkosen omaelämäkerrallisessa teoksessa *Olipa kerran äiti* (Siltala, Helsinki 2019) tai Katri Kiukaksen esseekirjassa *Kohtu on kaunein sana* (Kulttuurivihkot, Helsinki 2021), mutta *Vainajaiset* menee erityisen pitkälle, kun se pitäytyy tinkimättömässä tyyliään. Teos koettelee eikä päästä helpolla. Ruumiillisuus ei näyttäydy romaanissa ylevänä ja voimauttavana vaan rappeutuminen ja kuolema ovat jatkuvasti läsnä esimerkiksi seksuaalisuuden ilmenemisessä. ”Kehopositiivisuuden” kaltaiset ilmiöt ovat kirjan maailmasta niin kaukana kuin mahdollista.

Syrjässä ja osattomana

Syrjäytymisestä kirjalla on paljon sanottavaa ja osattomuus on sen kantava aihe. Hyvin surulliselta tuntuu tarinan juonne, jossa omaa lasta kaipaava Rauno viettää hauskaa aikaa naapurin Hertta-tytön kanssa, mutta vierestä seuraavat ihmiset eivät sukupolvien välistä orastavaa ystävyyttä ymmärrä. Juorut alkavat kulkea, että mies olisi sopimattomalla tavalla kiinnostunut lapsista. Kun pahat puheet kantautuvat Laimin korviin, ne lyövät entisestään kiilaa toisistaan etääntyneen avioparin väliin. Nuori Hertta tulee myöhemmin ikätovereidensa kiusaamaksi. Ensin kuvataan Hertan ihannetodellisuutta, jossa hän on ihailtu, pidetty ja osa yhteisöä, kunnes haa-

vekuva rikkoutuu ja selviää, että häntä hyljeksitään ja hänen ulkonäköään haukutaan. Hän päätyy – ”sielunkaisen” mustien vetovoimien vaikutuksesta – tekemisiin itseään vanhemman Nuutin kanssa, mutta ruumiillinen kohtaaminen ei ole hänen toivomallaan tavalla rakkaudellinen. Hertan päälle kaatuu lisää pilkkaa ja nöyryytystä, kun nuoret miehet kohtelevat häntä arvottomana esineenä. Romaanin loppupuolella kerronta siitä, miten aiemmin elämässään kaltoinkohdeltu ja syrjään jätetty ei osaa enää muuta toivoakaan, on erityisen vahvaa: “[...] kipu sentään oli merkki elämästä, tunnottomuus taas mykkä hauta ja hylkäys.” (242)

Laimikaan ei saa arvostusta. Iki-vanha Sylvi, Raunon isoäiti, moittii häntä hirvein sanankääntein senkin jälkeen, kun Laimi on jo vuosikaudet ollut talossa. Pariskunta saa lopulta perheenlisäystä, mutta se tulee liian myöhään – toiveet ovat ehtineet jo kuolla. Kun lapsi syntyy ja kasvaa, pojan käytös tuntuu Laimista ja Raunosta uhkaavalta, välinpitämättömältä ja väkivaltaiselta. Jälleen Laimi jää osattomaksi siitä, mitä muut naiset elämässään kokevat.

Vainajaisissa kielellisesti kokeileva kerronta yhdistyy traagiseen, kauhistuttavaan ja psykologisesti syvään tarinaan. Romaanissa on paljon teemoja, seurattavia linjoja, kohtaloita ja kuvauksen yksityiskohtia. Paljous saa lukemaan sitä hitaasti. Runsaat virkkeet edellyttävät lukijalta kielen maailman verkkaista seuraamista – kunnes se ahmaisee mukaansa niin kuin musta maa lopuksi jokaisen.